

ERDÉLYI MÚZEUM

LXXVII. KÖTET

2015. 1. FÜZET

„Semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur”
Monoszló nb. Péter erdélyi püspök társadalmi és politikai kapcsolatai

*

Vita a keresztes hadjárat kihirdetéséről. Országgyűlés 1514 márciusában

*

Gyulafehérvár a középkor végén

*

Antitrinitáriusok, reformátusok és jezsuiták Gyulafehérvárott,
1557–1588

*

A városvezető és gazdasági elit összetétele Nagybányán 1559 és 1588 között

*

A fejedelemség kori törvénykezési szakaszokról (1556–1600)

*

Mihály vajda magyar secretariusairól

*

Ostrom vagy blokád, ostrom és blokád.
Várad visszavételének történetéhez

*

Főúri otthonok a 19. században Kolozsváron

*

Szemle

KOLOZSVÁR, 2015
AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

Tartalom

Kovács Mihai: „Semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur”.	
Monoszló nb. Péter erdélyi püspök társadalmi és politikai kapcsolatai	1
C. Tóth Norbert: Vita a keresztes hadjárat kihirdetéséről.	
Országgyűlés 1514 márciusában	14
Gálfi Emőke: Gyulafehérvár a középkor végén	27
Szabó András: Antitrinitáriusok, reformátusok és jezsuiták Gyulafehérvárott, 1557–1588	42
Mátyás-Rausch Petra: A városvezető és gazdasági elit összetétele Nagybányán	
1569 és 1581 között.....	51
Bogdándi Zsolt: A fejedelemség kori törvénykezési szakaszokról (1556–1600)	64
Fejér Tamás: Kancelláriai formuláskönyv a 16. század végéről	84
Jakó Klára: Mihály vajda magyar secretariusairól.....	113
Mihalik Béla Vilmos: Az iszlói Iszlai család útja a primori rétegbe	128
Pakó László: Kolozsvári harmincadjegyzék 1631-ből	145
Bagi Zoltán Péter: Ostrom vagy blokád, ostrom és blokád.	
Várad visszavételének történetéhez.....	178
Zay Éva: Főúri otthonok a 19. században Kolozsváron	190
Veress Károly: Az interdiszciplinaritás problémája	198

Szemle

Hegyí Géza: Sóbányászat mint városfenntartó tényező.....	207
Gordán Edina: Kálvin-kiadások a kora újkori Erdélyben	210
Czövek István: Forráskiadvány az elfelejtett Vécseyekről	212

Az iszlói Iszlay család útja a primori rétegbe

A lófőség

A marosszéki Iszlay család története a 16. század derekától ismert teljes bizonyossággal a fennmaradt források alapján. Levéltárunk az egyik ág 1869. évi kihalását követően először a távoli rokon széki Telekiek marosvásárhelyi archívumába, majd azzal együtt mai őrzési helyére, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárába került. A családi iratok alapján azt kívánom megvizsgálni az alábbiakban, hogy milyen stratégiák vezettek oda, hogy a 18. század elejére az Iszlayak tartósan felemelkedtek a sajátos székely nemesi rend legfelső, de korántsem egységes rétegébe, a primor családok közé, és ennek a felemelkedésnek a során milyen lehetőségeik és korlátaik voltak.

A családi levéltárban 16. századból megmaradt iratok között csak elvétve találunk az Iszlayakra vonatkozó forrást, azok többsége a Koczány és más rokon familiákra vonatkozik. De ezekből az adatokból is nagyjából rekonstruálni lehet a legkorábbi ismert Iszlayak rokonsági viszonyait és pozíciószerzésük, -erősítésük első fokait. A legkorábbi adatok alapján a családfa elején álló Iszlay Pál és Gergely az 1540-es években a községen belüli helyzetük stabilizálására törekedhettek, erre utal az a néhány irat, amely különböző örökségek felvásárlásáról szól. Szántóföld, erdő, rét és egy ház-hely vásárlása ismert a község területén.¹ A fentebb már említett 18. századi genealógiai feljegyzés szerint 1574-ben Iszlay Gergely donatiót nyert Báthory Istvántól marosszéki jószágaira. Az adat azonban semmilyen más forrásból nem ismert.²

Bár a következő néhány évtizedből is van néhány elszórt adat a családról, az első alaposabb ismeretünk a század végéről van egy végrendeletnek és néhány osztálylevélnek köszönhetően. Egy megegyező tartalmú osztálylevél két példányban is fennmaradt a levéltárban, a zavaró az, hogy az egyik példány 1595-re, míg a másik 1600-ra van datálva. Tartalma szerint Iszlay Gergelyné és Iszlay Tamás után a leszármazottak felosztották az örökséget, ekkor lényegében három testvér ága osztozott: Iszlay Péter, Iszlay Mihály fia János és Iszlay András fiai, Pál, András és Bertalan.³

A család fejének az osztály alapján Iszlay Péter tekinthető, legalábbis a három részre osztott földek után az övé lett a ház, a kert és az istálló. Ezt 5 forintra becsülték a bírák, ebből két forint jutott Iszlay Péterre, két forint pedig András fiaira, amelyet Péter megfizetett nekik. Iszlay Jánosra egy forint jutott csak, mert ő kapta a gyümölcsöskertet. Egy másik irat alapján bizonyosra vehető az is, hogy Iszlay Péter, András és Mihály testvérek voltak. 1599-ben Iszlay Péter ugyanis négy, a

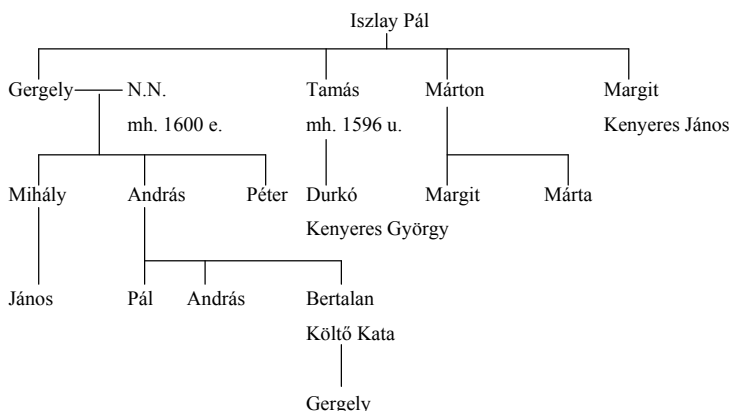
¹ MNL OL, P678, Teleki család marosvásárhelyi levéltára, Iszlay családosztály, fasc. 1. fol. 10–11.

² MNL OL, P678, fasc. 4. 1772. évi iratok, folioszám és dátum nélkül.

³ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 72, 97.

családtól jogtalanul elfoglalt föld miatti pereskedéshez kérte fiverei segítségét, akik ezt azonban elutasították.⁴

Az osztálylevélben szereplő Iszlay Tamás feltételezhetően a nagybátyjuk volt, ugyanis fennmaradt a végrendelete, amely egy vadadi ágát mutatja a családnak. A végakarat 1596. január 20-án kelt,⁵ és az 1600-ban felosztásra kerülő iszlói örökség helyett a vadadi birtokokról és rokonságról tájékoztat. Eszerint feleségét mindenből kitagadva vadadi örökségét testvérére, iszlói Kenyeres Jánosné Margit asszonyra hagyja, azzal a feltétellel, hogy Vadadra jönnek lakni, leányát, Iszlay Durkót pedig, ha felnőtt, kiházásítják, és az örökségből neki járó részt kiadják. Emellett még Iszlai Márton lányaira, Margitra és Mártára hagy több szarvasmarhát és sertést.⁶ Mindezek alapján az iszlói ág rekonstruált családfája a következőképpen nézhet ki:

1. Az iszlói Iszlay család ágai a 16. század végén – 17. század elején

A család tehát a 16. század végére már több ágra szakadt. Ugyan a 17. századi összeírások már Marosszék-szerte számos Iszlay családról tanúskodnak,⁷ itt csak két ággal foglalkozom, amelynek iszlói örökségét az iszlói Iszlayak fokozatosan megvásárolták. Iszlay Péter fivérének, Andrásnak a leszármazottai Szabédra költöztek. Iszlay Bertalan az 1614. évi összeírásban szabad székelyként említik, míg 1635-ben már jelzik, hogy mint gyalogos puskás Szabédra költözött. A szabédi adatok között még pontosabb adatokhoz jutunk róla. Eszerint a néhai Költő Lőrinc örökségére szállt, leányát feleségül véve, és már ekkor egy két és fél éves fiú, Gergely édesapja volt.⁸ 1656-ben II. Rákóczi György a havasalföldi hadjáratban kitűnt több puskással együtt Iszlay

⁴ MNL OL., P678, fasc. 1. fol. 101.

⁵ MNL OL., P678, fasc. 1. fol. 74. Ez azt is mutatja, hogy az osztálylevél 1595. évre datált példánya talán elírás, tévedés lehet.

⁶ MNL OL., P678, fasc. 1. fol. 74.

⁷ Marosvásárhely (1602), Kendő (1602), Nyárádmagyarós (1635), Székes (1647). Kendőn már 1586-ban feltűnik a család, lásd *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei. I. 1222–1599.* Közzéteszi Bogdándi Zsolt–Gálfi Emőke. Kvár 2006 (Erdélyi Történelmi Adatok VIII.1.) nr. 424.

⁸ *Székely Oklevéltár. V. Székely népesség-összeírások 1635.* Közzéteszi Demény Lajos. Kvár 1999. 415–416, 466.

Bertalant is lófővé tette.⁹ Tőle majd Iszlay Péter fia, György vásárolt meg egy szőlőt 1628-ban, míg a maradék örökség megvételére 1647-ben került sor.¹⁰ 1659-ben pedig Bertalan özvegye, Költő Kata és fiai, Péter, György és Mihály eladták a Torda vármegyében fekvő Kisillyén lévő házhelyüket Iszlay Györgynek.¹¹

A másik ág az iklándi Iszlayak voltak. 1606-ban Iszlay Péter egy másik „atyafiával” is megegyezett. Az Ikládon lakó szabad székely Iszlay Demeter atyja, Iszlai Nagy Mátyás és nagybátyja, Iszlai Nagy György után való iszlói örökségét ajándékba adta Péternek mint „atyafiának”.¹² Az 1614. évi összeírás már Demeter árváit jelzi Ikládon.¹³

Szintén igyekeztek megszerezni az 1596 körül meghalt, fentebb már említett vadadi Iszlay Tamás jószágait. Tamás lányától, Kenyeres Györgyné Iszlay Durkótól vásárolta meg annak iszlói házhelyét 1636-ban Iszlay Péter másik fia, Miklós. Miklós felesége, Koczány Zsuzsanna pedig már korábban 1626-ban elcserélt vele a vadadi határban bizonyos földeket.¹⁴ A családi örökség megtartása mellett Iszlay Péter újabb földek szerzésére is törekedett. 1596-ban Molnos Gergelytől vett egy hold szőlőt az iszlói határban,¹⁵ 1604-ben pedig Parajdi Mihály hodosi örökségét veszi meg 4 forintért.¹⁶ Ez utóbbi már mutatja, hogy Iszlay Péter elkezdett kilépni Iszló határain túlra, és más marosszéki falvakban is igyekezett örökséghez jutni.

A vérségi örökségek megtartása és a birtokszerzés mellett az 1600-as évek első éveitől egyre gyakoribbá váltak a jobbágyosítások, amit a számos fennmaradt jobbágykötő levél is alátámaszt. Ez persze nem jelent feltétlenül örökös jobbágyságot, és semmiképpen sem azonosítható a hagyományos földesúri-jobbágyi kapcsolattal, hanem sok esetben csak adott időre, adott szolgálatra kötötték magukat.¹⁷ Az 1610-es évekből fennmaradt iratok is igazolják ezt. 1609-ben Fejér György csak ideiglenesen kötötte magát jobbágyul, amíg bizonyos adósságait meg nem fizeti.¹⁸ 1612-ben Katona Anna kötötte magát és utódait Iszlay Péternek és leszármazottainak, cserébe azért, hogy az Iszlay család megoltamazza őket minden háborgató ellen.¹⁹ Szász János és felesége azért kötötték meg magukat, mert a férfi rátámadt Iszlay Péterre, de ő hajlandó volt eltekinteni a büntetéstől.²⁰

Iszlay Péter eszköztárában megtaláljuk a gyámság vállalását is. Erre utal, hogy 1619-ben Iszlay Péter és gyámleánya, Mihályi Orsolya, valamint annak férje, Kis György

⁹ *Székely Oklevéltár. VI. 1603–1698.* Szerk. Szádeczky Lajos. Kvár 1897. 204.

¹⁰ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 202, 342.

¹¹ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 399.

¹² MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 113.

¹³ *Székely Oklevéltár. Új sorozat. IV. Székely népesség-összeírások 1575–1627.* Közzéteszi Demény Lajos. Kvár 1998. 235.

¹⁴ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 189, 247.

¹⁵ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 74a. Orbán Balázs is feljegyezte, hogy Iszló „Hamarcsa nevű szőlője híres bort terem”. Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból. IV. Pest, 1870.* 86.

¹⁶ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 107.

¹⁷ Marosszéken volt a legnagyobb a zsellérek és a „fejekötött” jobbágyok száma. Azonban 1608-ban Báthory Gábor fejedelem összeíratta az eljobbágyosodott székelyeket, és közülük sokat lefoglalt a fejedelmi kincstár részére. Így keletkezett az ún. konfiskált jobbágyok rétege.

¹⁸ MNL OL, P678, fasc. 17. 11. tétel, 1833. évi elenchus.

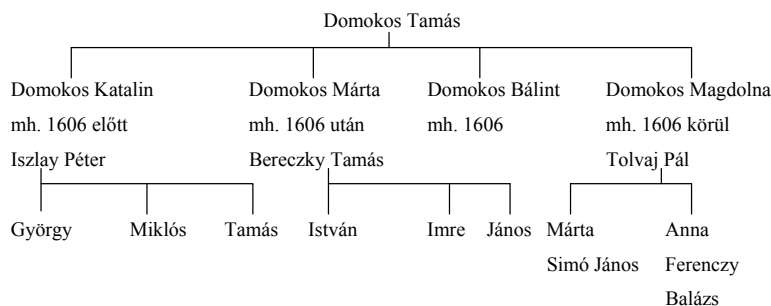
¹⁹ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 129.

²⁰ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 132.

megállapodtak, hogy a házaspár a későbbiekben semmit nem követel Iszlay Péteren.²¹ Ez mindenképpen arra utal, hogy Iszlay Péter a Mihályi-örökségből valamennyit a maga részére tartott vissza.

Ugyancsak újabb szerepkör a magánszemélyek ügyvédjeül való szegődés. Iszlay Péter esetében csak egy alkalommal van erre adatunk, az azonban érdekes fényt vet társadalmi kapcsolataira. 1614-ben Kornis Ferenc, Tóth Mihály és Lázár János vallottak ügyvédek Marosszék derékszéke előtt Vajay János, Bereczky Máté, Benedekffy Albert és Iszlay Péter személyében.²² Iszlay Péter ezzel igen „illusztris” társaságba került. Vajai János deák 1614-ben ugyanis Marosszék második legnagyobb jobbágytartója volt, Lázár János a negyedik, Kornis Ferenc a hatodik, míg Tóth Mihály a hetedik.²³ Bereczky Máté a marosszéki jobbágytartók között a „középmezőnyben” helyezkedett el 14 jobbágygal.²⁴

Bereczky Máté ráadásul atyafiságban is lehetett Iszlay Péterrel. Az 1600-as évek közepén ugyanis Iszlay Péter egyik legfontosabb törekvése az elhunyt felesége, jobbágytelki Domokos Katalin után járó örökség megőrzése volt fiaik, Iszlay György, Miklós és Tamás részére. 1606-ban Iszlay Péter a sógoraival, Bereczky Tamással és Tolvaj Pállal osztozott meg Domokos Bálint örökségén, amelyből az egyharmad részt fiainak kérte ki.²⁵ Ezt a részt azonban már a következő évben zálogba is bocsátotta Tolvaj Pál részére, azzal a feltétellel, hogy azt fiai bármikor kiválthassák.²⁶ A zálogosítást majd 1609-ben Iszlay Péter három fia ismét megerősítette.²⁷

2. A jobbágytelki Domokos-örökösök

²¹ MNL OL, P678, fasc. 17. 11. tétel, 1833. évi elenchus.

²² Direcția Județeană Mureș a Arhivelor Naționale (a továbbiakban ARN, DJM), Scaunul Mureș, Protocoale Judiciare, nr. 1, pag. 24. Ezúton is köszönöm unokabátyámnak, Buksa Ferenc nyárádszentsimoni-rigmányi lelkésznek, hogy az adatokat a marosszéki jegyzőkönyvekből rendelkezésemre bocsátotta.

²³ Balogh Judit: *A székely társadalom Báthory Gábor korában.* = Uő: *Székelyföldi karrierök. Az udvarhelyszéki nemesség hatalomszerzési lehetőségei a 16–17. században.* Bp. 2011. 159.

²⁴ Balogh Judit: *A székely nemesség kialakulásának folyamata a 17. század első felében.* Bp. 2005. (Erdélyi Tudományos Füzetek 254). 135.

²⁵ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 139. Domokos Bálint feltehetőleg a három Domokos lány bátyja lehetett.

²⁶ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 114.

²⁷ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 120.

A Domokos-rokonságból Iszlay Péter sógoráról, Bereczky Tamásról tudjuk, hogy 1602-ben darabontként szolgált a görgényi váuradalomban.²⁸ Tolvaj Pál 1603-ban szintén gyalogpuskásként szerepel.²⁹ De úgy tűnik, a Domokos-örökös sógorok mind sikerrel váltak a 17. század elején lófökké, mert mind Tolvaj Pált, mind Bereczky Tamást a jobbágytelki lófők sorában találjuk 1614-ben.³⁰ A nagypapa, Domokos Tamás örökségét 1639-ben ismét felosztották Iszlay Miklós, György és unokatestvéreik, Bereczky János, Simó Jánosné Tolvaj Márta és Ferenczy Balázsné Tolvaj Anna között.³¹ Ezzel a jobbágytelki örökség ügye végleg lezárult.

Iszlay Pétert a 17. század első éveiben, mindkét Basta-féle összeírásban még szabad székelyként említették.³² A Bocskai-féle mozgalom és a Habsburg-ellenes hadjáratok azonban megkoronázták Iszlay Péter törekvéseit az örökség egyben tartására és bővítésére. Bár ma már az eredeti irat sajnos nem ismert, de az Illésy-féle cédulagyűjteményből tudjuk, hogy 1605. szeptember 16-án Bocskai István fejedelemtől lófőiséget nyert.³³ A lófőiségre való emelés a megyesi országgyűlésen történt meg, ahol Bocskait beiktatták erdélyi fejedelemnek. Az oklevél szövege aligha különbözhetett az ugyanazon a napon zetelaki Bálint Péternek adományozott és az erdélyi királyi könyvekbe bevezetett lófőisítési okirattól.³⁴ A család további emelkedése két lépcsőben történt meg. Először Iszlay Péter fiát, Györgyöt találjuk a primorok sorában, majd a 18. század elején Iszlay Péter dédunokái emelkedtek tartosan a primori rétegbe.

Iszlay György primorsága

Iszlay Péter valamikor az 1620-as évek első felében halhatott meg. 1621-ben még részt vett egy vadadi örökség felosztásában Miklós nevű fiával együtt.³⁵ 1624-ben azonban már Tamás nevű fia folytatta egy 1617-ben ehedi Barabási Györggyel kezdett perét.³⁶

Három fia közül azonban Iszlay György tűnik a legsikeresebbnek, aki apjához hasonlóan törekedett a családi örökség megőrzésére. Mint fentebb már láttuk, a szabédi rokonság iszlói és kisillyei jószágait három lépcsőben (1628, 1647, 1659) vásárolta meg, míg az anyai Domokos-jószág ügyét 1639-ben rendezte végleg öccsével, Miklóssal együtt. Az anyai örökség felosztásához

²⁸ *Székely Oklevéltár. Új sorozat. IV.* Bevezetéssel és jegyzetekkel közlést teszi Demény Lajos, Kvár 1997. 125.

²⁹ Uo. 146.

³⁰ Uo. 237.

³¹ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 266.

³² *Székely Oklevéltár. Új sorozat. IV.* 126, 146.

³³ MNL OL, A131, 1223. sz. (MNL OL Adatbázisok; <http://adatbazisokonline.hu/>; letöltés: 2013. december 23.) A cédula a Prot. proc. VI. 464. jelzetre mutat. Az iratanyagok referenseinek tájékoztatása szerint ez minden valószínűség szerint az Erdélyi Királyi Tábla anyagához tartozó kötet lehetett (ma O105), azonban ennek nagy része 1945-ben az Országos Levéltárt pusztító tűzvészkor elpusztult. Ezúton is köszönöm Szepesiné Simon Éva és Kovács Zsuzsanna segítségét!

³⁴ *Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560–1689). Erdélyi Királyi Könyvek.* Szerk. Gyulai Éva. Bp. 2005. (Arcanum DVD) V. köt. fol. 15r–16r.

³⁵ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 165.

³⁶ ARN, DJM, Scaunul Mureș, Protocoale Judiciare, nr. 1, pag. 87, 143. Iszlay Tamás utoljára 1661-ben szerepel, ekkor Iszló falubírája. Felesége Barabási Kata (szül. 1602) volt, alighanem az 1617–1624-ben perelt ehedi Barabási Györgynek rokona: MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 275–276, 402. Barabási Kata azonban második felesége lehetett, mert Iszlay Tamás fia Mihály 1635-ben már 23 éves volt. *Székely Oklevéltár. Új sorozat. V. i. m.* 415. Iszlay Mihály 1647-ben még szerepel a lustrában: *Székely Oklevéltár. Új sorozat. VI. Székely népesség-összeírások 1635–1653.* Közzéteszi Demény Lajos. Kvár 2000. 294.

kapcsolódhatott az a két per, amelyet Iszlay György az osztálytételt követő évben, 1640-ben viselt a marosszéki derékszek előtt jobbágytelki Domokos György és Tolvaj Márton ellen.³⁷

Iszlay György emellett más iszlói székely örökségekre is igyekezett rátenni a kezét. 1653-ban Kerestély Mihállyal osztozott meg Mihály András iszlói örökségén, amelyet Kerestély mint zálogot bírt, Iszlay György viszont vérségi alapon kérte magának.³⁸ A birtokszerzés eszközei között a hatalmaskodás is megjelent. 1633-ban Birtok Gáspár perelte őt egy elfoglalt szőlőföld miatt.³⁹ Viszont György esetében a források jóval kevesebb, csupán egy esetben szólnak arról, hogy valaki jobbágyul kötötte volna magát hozzá.⁴⁰

hangsúlyosabban jelent meg Iszlay György esetében az apjánál is már tapasztalt prókátorság. 1633-ban Andrásfalvi István és Bálintffy Kristóf özvegye Bornemissza Katalin perében Andrásfalvi ügyvédjeként szerepelt Torda vármegye törvényszéke előtt.⁴¹ Közel húsz évvel később, 1651-ben ismét Andrásfalvi István és felesége, Pókay Anna ügyvédjeként találjuk.⁴² Az Andrásfalvi Istvánnal való szoros kapcsolatra utal, hogy 1650–1651-ben Andrásfalvi képviselte Iszlait a kolozsvári Filstich Lőrinc özvegyével, Zádory Erzsébet asszonnyal való pereskedéseiben.⁴³ A prókátorság anyagi haszonnal is járt, ezt erősíti meg az a fennmaradt ajándékozási okirat, amelyben ehedi Barabási Ferenc egy darab földet adott Iszlay Györgynek „megtekintve jóakarátát és prókátorságát”.⁴⁴

Iszlay György Torda vármegyei prókátorsága vagy az, hogy a szabédi Iszlayak kisillyei házhelyét megvette, mutatja, hogy már átlépte Marosszék határát. Ez tulajdonképpen logikus lépés is volt az ő és a család részéről, hogy Iszló a székely szék és a vármegye határán feküdt. Iszlay György esetében ez a törekvés azonban házasságkötésében is megjelent. Felesége a Torda vármegyében birtokos Horváth István leánya, Horváth Durkó volt.⁴⁵ Felesége után Iszlay György bírta a magyarpéterlakai nemesi udvarházat. 1650-ben erre adott ígénymentességet pókai Herczeg István, Lórántffy Zsuzsanna fejedelemasszony jószágainak prefektusa, amikor Rákóczi Zsigmondot beiktatták a görögényszentimrei uradalomba.⁴⁶

A házasságból három fiú és három leány származott. Az 1635. évi lustra alkalmával három fiát sorolták fel: a nyolcéves Istvánt, az ötéves Pált és a kétéves Ferencet. István és Ferenc valószínűleg

³⁷ ARN, DJM, Scaunul Mureș, Protocoale Judiciare, nr. 3, fol. 358, 362.

³⁸ MNL OL, P678, fasc. 1, fol. 377. Korábban láthattuk, hogy Iszlay Péter pedig Mihály Orsolya gyámja volt. A két család közötti pontos rokonság azonban nem ismert.

³⁹ MNL OL, P678, fasc. 1, fol. 228.

⁴⁰ MNL OL, P678, fasc. 1, fol. 201. Gönczi János 1628-ban kötötte magát jobbágyul.

⁴¹ *Torda vármegye jegyzőkönyvei. I. 1607–1658.* Közzéteszi Dáné Veronka. Kvár 2009. (Erdélyi Történelmi Adatok IX.1), 356.

⁴² Uo. 512–513, 525.

⁴³ Uo. 492, 511, 531. A kolozsvári, ötvösmestereket adó Filstich család a fejedelemség bányaművelésében és igazgatásában játszott fontos szerepet, Filstich Péter Báthory Gábor és Bethlen Gábor idejében is a bányakamara vezetője volt: Mátyás-Rausch Petra: „Befogadó Erdély”: Erdélyi és külföldi szakemberek a fejedelemség ércbányászatában Bethlen Gábor idejében (1613–1629). = *Bethlen Gábor képmása*. Szerk. Papp Klára – Balogh Judit. Debrecen, 2013. (Speculum Historiae Debreceniense 15). 202; Jeney-Tóth Annamária: *Míves emberek a kincses Kolozsvárott. Iparostársadalom a 17. századi Kolozsváron*. Kvár, 2004. (Erdélyi Tudományos Füzetek 247). Passim. Andrásfalvi István Torda vármegye egyik keresett ügyvédje volt, összesen 53 esetben tűnt fel prokurátorként a törvényszék jegyzőkönyveiben. Lásd Dáné Veronka: „Az Önagysága széki így delibérala”. *Torda vármegye fejedelemség kori bírósági gyakorlata*. Debrecen–Kvár 2006. (Erdélyi Tudományos Füzetek 259). 117.

⁴⁴ MNL OL, P678, fasc. 1, fol. 380.

⁴⁵ Alighanem ugyanaz a Horváth István, aki mint magyarpéterlakai illetőségű nemes a maga és felesége, Judit asszony nevében kérte 1627-ben a Torda vármegyei törvényszéket, hogy mentsék fel őket Borsos Mátyás kiadatása ügyében: Dáné Veronka: *Torda vármegye* 242.

⁴⁶ MNL OL, P678, fasc. 1, fol. 364.

gyermekkorban meghaltak. Iszlay Pált 1654-ben egy pereskedésből ismerjük, amikor Marosszék törvényszéke előtt a főkirálybíró, Káli Kun János feleségével pereskedett.⁴⁷ Azonban feltehetőleg ő is hamarosan meghalhatott, mert Iszlay György halálát követően három lányának családja osztozott az örökségen. Az 1673-ban keletkezett osztálylevél idején a három leány közül is már csak ketten voltak életben. Mindhárom lányát nevesebb székely családok fiához adta: Druzszianna tarcsafalvi Pálffy Kristóf, Katalin mikházi Bakó Lőrinc, míg az 1673-ban már néhainak mondott Anna vadadi Filep Mihály felesége lett (így Anna helyett leánya, vadadi Filep Kata örökölt). A három lány jelentősebb kiterjedésű, marosszéki és tordai birtokrészeket, valamint a két udvarházat (Iszló és Magyarpéterlaka) osztotta el egymás között.⁴⁸

Iszlay György prókatori működése, birtokszerzései, házassága, vármegyei birtokszerzése a társadalmi emelkedés stratégiai elemei voltak. Sikerral is alkalmazta őket, hisz a családból elsőként őt találjuk a marosszéki primorok között 1636-ban.⁴⁹ Ez azonban csak őt érintette, két öccse, Tamás és Miklós továbbra is a lófők között szerepelt.⁵⁰ György ráadásul nem tudta társadalmi pozíciószerezését továbbörökíteni, hisz fiai még őt megelőzően meghaltak. Miklós öccse családja azonban a 17. század utolsó harmadára szintén a primori rétegbe emelkedett, ami alighanem a Miklós házassága révén megszerezett Koczkány-örökségnek is köszönhető volt.

A Koczkány-örökség

A Koczkány családról a legkorábbi adatunk a 16. század közepéről származik, bár az eredeti irat nincs meg, így tartalma csupán egy 1833-ban összeállított elenchusból ismert, amely szerint 1552-ben csíkfalvi Koczkány Márton egy házhelyet vett Sepsí Pétertől.⁵¹ Ez az előnév marosszéki eredetet mutat, azonban a 16. század második felében már a Kolozs vármegyei Légenről vették előnevüket, amely a 15. században az ősi Jankafi családé volt.⁵² Ősi Jankafi Lőrinc lánya, Katalin kétszer kötött házasságot, egyszer Koczkány Márton hasonnévű apjával, majd szávai és szilkereki Almády Bálint vécsi várnaggyal.⁵³ 1553-ból ismerjük Jankafi Katalin és Almády Bálint fiainak nevét: Mihály, Gáspár és András.⁵⁴

Jankafi Katalin 1574-ben öt részre osztotta állatállományát és birtokait a maga és négy gyermeke részére: Almády Anna, Almády Gáspár, Almády András és Koczkány Márton részére.⁵⁵ Almády

⁴⁷ ARN, DJM, Scaunul Mureș, Protocoale Judiciare, nr. 1, fol. 546.

⁴⁸ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 486–489. Marosszéken Iszló, Ehed, Köszvényes, Jobbágytelek falvakban, Torda vármegyében Kisillyén, Erdőcsinádon, Nagyszederjesen, Kísszederjesen, Szengyelben és Péterlakán voltak birtokok. A péterlakai udvarházat Druzszianna örökölte, 1685-ben Pálffy Kristóf már ott élt, ezzel megalapítva a tarcsafalvi Pálffyak péterlakai ágát. Vö. Pálmay József: *Udvarhely vármegye nemes családjai*. Reprint. Bp. 1999. 182–183.

⁴⁹ *Székely Oklevéltár. Új sorozat. VI.* 39.

⁵⁰ Uo. 42.

⁵¹ MNL OL, P678, fasc. 17. 11. tétel, 1833. évi elenchus.

⁵² Csánki Dezső: *Magyarország történelmi földrajza* 373.

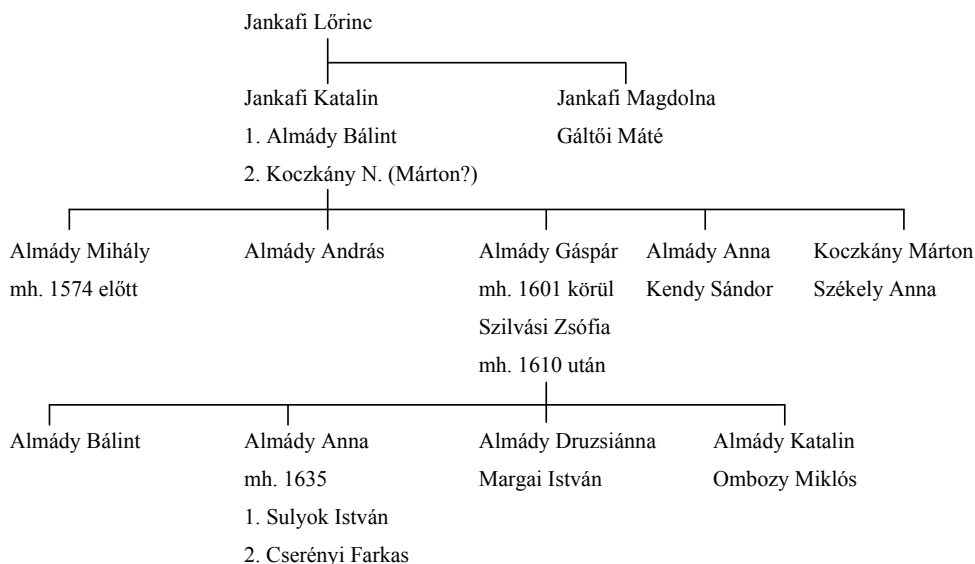
⁵³ Almády Bálint 1530-ban szerepel mint vécsi várnagy. Utoljára 1538-ban találjuk az élők sorában, 1545-ben már özvegye szerepel. Vö. *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556)*. Kivonatokban közlésezi és a bev. tanulmányt írta Jakó Zsigmond. II. Bp. 1990. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II., Forráskiadványok 17.) 4285, 4625, 4857. sz.

⁵⁴ Uo. 5196. sz.

⁵⁵ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 18. Az állatállományból egyenlő rész jutott mindenkinek: 45–45 juh, kos, barom és kecske, ill. 3–3 ökör, 2–2 tehén, 1–1 ló, 1–1 csikó, 4–4 öreg disznó és 5–5 süldő.

András a reá jutott részek felét átengedte Koczány Mártonnak, azzal a feltétellel, hogy azt édesanyjuk bírja haláláig, és utána szálljon Koczány Mártonra. Koczány Márton és féltestvére, Almády Gáspár között azonban még évtizedekig tartott az anyai örökség elrendezése. Koczány Márton 1585-ben a Kolozs vármegyében, Fűzkúton és Magyarpalatkán fekvő udvarházaik cseréjét szeretne volna elérni.⁵⁶ Ennek a birtokrészeknek az elosztása végül csak 1591-ben történt meg.⁵⁷

Az Almády-rokonság ráadásul már egy laza kapcsolatot is jelentett a fejedelemség politikai elitjéhez. Koczány Márton nővére, Almády Anna például annak a Kendy Sándornak lett a felesége, aki 1583–1585 között a fejedelemséget irányító hármaskormányzat tagja volt.⁵⁸ Almády Gáspárnak feleségétől, cseszeliczi Szilvási Zsófiától több gyermeke is született, köztük a másik Almády Anna, aki Cserényi Farkas fejedelmi tanácsos, belső-szolnoki főispán felesége lett.⁵⁹

3. A Jankafi–Almády rokonság

Koczány Márton szintén jó házasságot kötött, felesége az ernyei Székely családból származó Anna lett. Ez magyarázhatja, hogy a 15. századi Iszlói Elek fia Péternek tulajdonított, ám valójában feltehetőleg Ernye Elek fia Péterről szóló, a tanulmány elején tárgyalt középkori oklevél hogyan kerülhetett a Koczány család révén az Iszlay-levéltárba. Az ernyei Székelyek tehát már a 15. században feltűntek, a század második felében feltűnő ernyei Székely Pál lehetett valószínűleg az apja

⁵⁶ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 36.

⁵⁷ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 54.

⁵⁸ A hármastanács kormányzatára Horn Ildikó: *Az erdélyi hármastanács kormányzata (1583–1585)*. Századok CXL(2006). 4. 883–924.

⁵⁹ Almády Anna 1635-ben halt meg, 1618-ban tett végrendelete: *Erdélyi testamentumok. III. Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei*. Vál., bev. tan. írta, jegyz.: Tüdös S. Kinga. Marosvásárhely 2008. 32–35. Cserényi Farkas pályájára Horn Ildikó: *A fejedelmi tanácsosok adattára*. <https://sites.google.com/site/transylvaniaete/home/> dokumentumtar (letöltés ideje: 2013. december 23.)

ernyei Székely Bernátnak, aki 1499-ben tűnt fel először a forrásokban a később még sokat emlegetett, Torda vármegyei Tövishid (Tösed) birtok kapcsán, amely később a Koczány-örökösök közt állandó konfliktus forrása lett.⁶⁰

Az ő gyermekei lehettek azok, akik 1551-ben két pusztát eltek és egy nemesi udvarházat eladtak a Torda vármegyei Csinádon Szucsáki Máténak. Ekkor öt fiút említenek: Székely János, Ferenc, Gáspár, György és Máté.⁶¹ Közülük 1566-ban Székely Jánost és Ferencet a János Zsigmondtól jelentősebb adományt nyert marosszéki előkelők között találjuk. Székely Ferenc Csejden 15 házhelyet és jobbágyot, míg Székely János Csányi Istvánnal együtt Csíkszentmártonban 10 házhelynyi jobbágyot nyert.⁶² Székely János 1574-ben sógornőjével, Székely Ferenc özvegyével, akkor már Bornemissza János feleségével, Nyujtódi Dorottyaával pereskedett. Székely János kérte bátyja után neki járó jussát Nagyernye, Csejd, Kebele és Szentiván marosszéki községekből, valamint a Nyujtódi Dorottya asszony kezénél lévő családi iratokat.⁶³

A Székely-örökség tehát több problémát is okozott a Koczány családnak. A legtöbb konfliktus a már említett Nyujtódi Dorottyaával és rokonságával volt. Nem tudni pontosan, miként álltak kapcsolatban a meghalt asszonnyal, de 1586-ban szentdemeteri Nyujtódi György, szentmiklósi Pókay János és István, czikmántori Darlaczy András és szentbenedeki Kemény László özvegye, Margit asszony elfoglalták Koczány Mártonné Székely Anna nagyernyei udvarházát.⁶⁴ Székely Anna asszony természetesen nagyobb hatalmaskodás miatt a marosszéki törvényszék elé vitte az ügyet. Egyfelől alighanem a törvény is nekik kedvezett, de Darlaczy Andrással még külön is sikerült meg egyezniük 1592-ben a nagyernyei jószágról.⁶⁵

Székely Anna nővérének, Zsuzsannának a családjával, a Káli Kunokkal is több ellentét volt. 1589-ben a Kun-rokonság hatalmasul elfoglalta az említett tövishídi birtokrészeket.⁶⁶ Valószínűleg emiatt indult el az a pereskedés, amelynek költségeit 1592-ben Kun Benedek fiain követelte.⁶⁷ A két család között azonban nem romlott meg végletesen a viszony: amikor Székely Anna végrendeletet tett, akkor Borbála leányát Lázár Lőrincre és a Kun atyafiakra bízta.⁶⁸

Koczány Márton és Székely Anna helyzetét jelentősen javította, hogy már 1583-ban birtokadományt nyertek Báthory Zsigmondtól a Székely Jánosról és Ferencről rájuk maradt marosszéki

⁶⁰ *Székely Oklevéltár, 1219–1776*. Szerk. Barabás Samu. Bp. 1934. 181. Tösed prédiomot ekkor a kiskorú Káli Magdolnának és édesanyjának Andrássy Jánosné Szengyeli Ilonának ítélték Székely Bernáttal, Szengyeli Péterrel és Tóth Miklóssal szemben.

⁶¹ *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei. I. 1289–1484*. 5063. sz.

⁶² *Székely Oklevéltár. II. 1520–1571*. Szerk. Szabó Károly. Kvár 1872. 209.

⁶³ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 19.

⁶⁴ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 42. Nyujtódi Dorottya eddig ismeretlen volt a szentdemeteri Nyujtódi családfán. Keresztneve alapján azonban elképzelhető, hogy a fiatalon meghalt Nyujtódi Tamás és Romhányi Dorottya leánya volt. Ez esetben pedig a nagyernyei udvarházat elfoglalók között szereplő Nyujtódi György a nagybátyja lehetett, vö. Benkő Elek–Székely Attila: *Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön*. Bp. 2008. 85–88. Nyujtódi György egy ismeretlen nevű lánya egy Pókay nevű nemeshez ment feleségül, alighanem ő lehetett a hatalmaskodásban részt vevő két Pókay egyike. Darlaczy Andrást és Kemény László özvegyét semmilyen módon nem tudjuk kötni ehhez a családi körhöz a jelenlegi források alapján. Nyujtódi Dorottya egyébként a család másik ágával, az andrásfalvi Nyujtódiakkal is közeli kapcsolatot ápol, legalábbis a sógora, Székely János által 1574-ben indított perben andrásfalvi Nyujtódi Pál képviselte őt mint prókátora.

⁶⁵ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 57.

⁶⁶ MNL OL, P678, fasc. 17. 11. tétel, 1833. évi elenchus.

⁶⁷ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 59.

⁶⁸ „Az Borba asszonyt hagyom Lázár Lőrinc uramnak, hogy az mivel gondját viselje ugyan az Istenért kérem ökegyelmét, míg a Kun atyafiak tartsa vagy ökegyelme tanítsa...” MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 89–91. A végrendelet három darabra szakadt, és az évszám is kiszakadt, de Koczány Mártont még életben lévőnek írja, így 1596 előtt kelt.

Csikfalván, Csíkszentmártonban, Nagyernyén, Mikházán és Kálon, valamint a Torda vármegyei Csinádon, Nagyszedzerjesen és Tösed prédiumban fekvő birtokaikra.⁶⁹ A Koczkány-örökség felosztása a 16. század végén kezdődött meg. 1594-ben az idősödő Koczkány Márton a maga és két fia, Gáspár és Márton nevében lényegében a Székely-jussból járó részt kiadta leánya, Gerendi Mihályné Koczkány Borbála részére.⁷⁰ Később azonban Koczkány Borbála – akkor már Dersi János feleségeként – úgy tűnik, nem volt ezzel elégedett. 1597-ben Koczkány Gáspár átengedte nővérének a pókakeresztúri telket, cserébe Dersi Jánosné megígérte, hogy nem háborgatja fivérét a Székely-örökségben.⁷¹ 1598-ban pedig nagyanyjukról, Jankafi Katalinról a Koczkányokra maradt örökségüket cserélték meg. Koczkány Gáspár átadta nővérének a csíkfalvi és csíkszentmártoni birtokrészeit, cserébe Koczkány Borbála átengedte a légeni, fűzkúti és simontelki részeket.⁷² Gáspár ezzel lényegében a vármegyei birtokokra helyezte át a hangsúlyt. Marosszéken a terepet átengedte nővérének és sógorának, Dersi Jánosnak, aki 1614-ben a legtöbb jobbágyot (76) bírta a széken belül.⁷³

Koczkány Gáspárnak és feleségének, Nagy Magdolnának négy gyermekéről tudunk: János, Márton, Orsolya (kálnoki Bedő Miklós felesége)⁷⁴ és Zsuzsanna (Iszlay Miklós felesége). Nagy Magdolna másodszor Barabási Ferenchez ment feleségül, akit szintén a marosszéki, több jobbágygyal is bíró primorok között találunk.⁷⁵ A két Koczkány fiú, János és Márton is mostohaapjukat mint gyámapjukat vallották ügyvédül Torda vármegye előtt 1608-ban.⁷⁶ 1614-ben csak Márton szerepelt az összeírásban, ekkor Nagyernyén a primorok között írták össze, és egy jobbágyot bírt.⁷⁷ Nagy Magdolna révén pedig udvarhelyszéki rokonsága is lett a családnak. 1611-ben Balási Ferenc udvarhelyszéki főkirálybíró, majd fejedelmi tanácsos fia, Balási Mihály marosszéki főkapitány Nagy Magdolnának mint közeli, vérszerinti rokonának adott két jobbágyot a marosszéki Ehedén.⁷⁸ Talán ennek is köszönhető, hogy egyik fia, Koczkány Márton 1608-ban mint küsmödi birtokos szerepelt.⁷⁹

A népesebb Koczkány-rokonság miatt azonban hosszú, a későbbiekben még a 18. század második felére is átnyúló küzdelmet hozott az Iszlayaknak, hogy az örökségből minél nagyobb részt tudjanak megtartani. 1618-ban Iszlay Miklós és Koczkány Zsuzsanna nem szerepel abban az osztálylevélben, amelynek alapján Zsuzsanna testvérei (János, Márton és Orsolya) megosztottak a nagynénjükről, Dersi János feleségéről, Koczkány Borbáláról rájuk maradt Kolozs vármegyei örökségén.⁸⁰ Az Iszlayak valószínűleg az Iszlóhoz közelebb fekvő Torda vármegyei birtokokban voltak

⁶⁹ Erdélyi Királyi Könyvek III. fol. 140v–141r.

⁷⁰ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 62–63. Gerendi Mihály rokonságára Mihalik Béla Vilmos: *Egy kanonok két leánya? Adalékok a Szengyel család történetéhez*. Turul 2013/4. 153–156.

⁷¹ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 75–76.

⁷² MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 81.

⁷³ Balogh Judit: *Székelyföldi karrier* 159. Egy későbbi tanúvallomásból azonban tudjuk, hogy Koczkány Borbála hamarosan meghalt pestisben gyermekeivel együtt, így öröksége Gáspár nevű öccsének a gyermekeire maradt. MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 249.

⁷⁴ Koczkány Orsolya esetében felmerülhet, hogy Koczkány Gáspár fivérének, Mártonnak a leánya volt. Az eddig ismert iratok nem tisztázzák kellőképpen helyét a családban. Házasságával a családnak háromszéki rokonkapcsolatai is lettek, mivel Orsolya férjének, kálnoki Bedő Istvánnak Háromszék főkapitánya a rokona volt.

⁷⁵ Négy helységben tíz jobbágya volt: Balogh Judit: *A székely nemesség* 160.

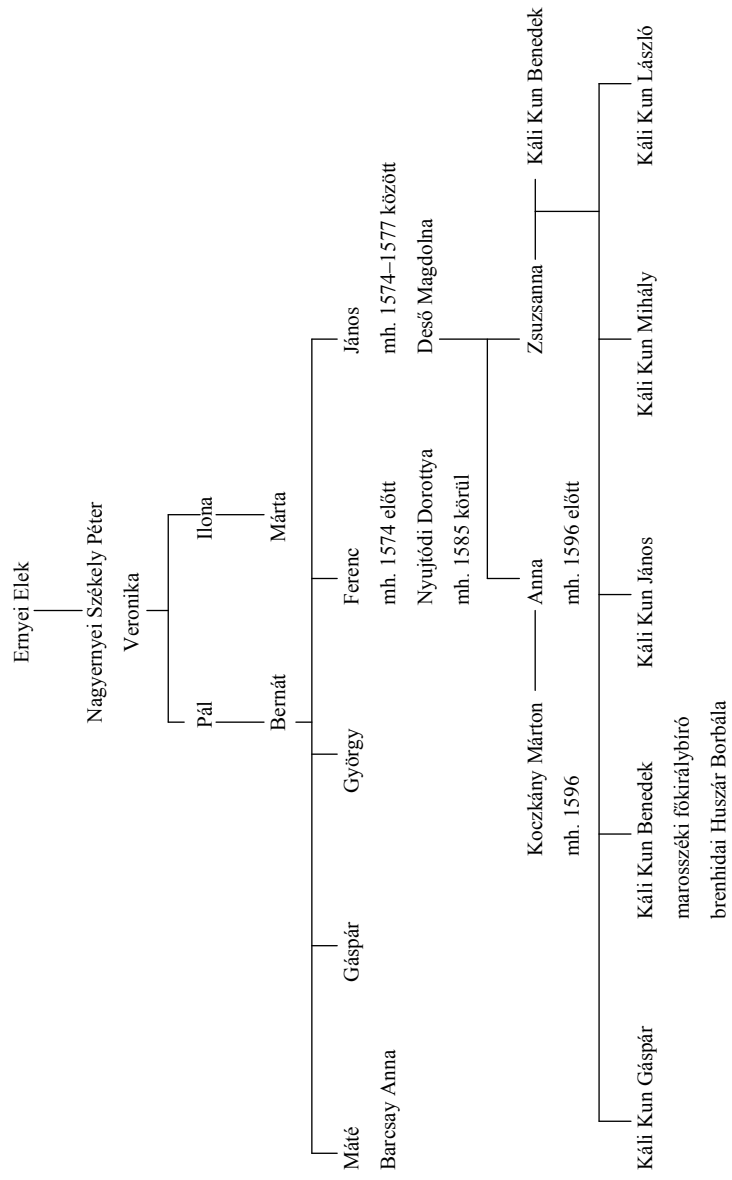
⁷⁶ *Torda vármegye* 57–58.

⁷⁷ Balogh Judit: *A székely nemesség* 153.

⁷⁸ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 125.

⁷⁹ *Torda vármegye* 58.

⁸⁰ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 152. Azonban későbbi adatok azt mutatják, hogy az Iszlayaknak is jutott a Kolozs megyei birtokokból, mivel 1645-ben egy légeni házhelyet adtak zálogba: MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 332.

4. Az emrei Székely és a Káli Kun rokonság

inkább érdekeltek, legalábbis ezt mutatja, hogy 1622-ben Koczány János és Márton a tövishídi pusztán fekvő földjeiket Iszlayékkal osztották meg.⁸¹

Koczány Zsuzsanna édesanyjával, Nagy Magdolnával is igyekeztek kiegyezni. 1636-ban Nagy Magdolna és fia, ifjabb Barabási Ferenc egy jobbágyukat ajándékozták nekik.⁸² 1644-ben Nagy Magdolna kivásárolta Koczány Márton részét a csikfalvi malomból, amelyben Iszlay Miklósnak is megfelelő részesedést biztosított.⁸³

Az Iszlay Miklóshoz kapcsolódó iratok között emellett apjához hasonlóan több jobbágykötő levél is fennmaradt, valamint újabb iszlói örökségeket is igyekezett megszerezni. Azonban ő és fiai még a lófő rendben maradtak. 1635-ben mint visszaállított lófő szerepel.⁸⁴ Korábban talán azért nem tudott megjelenni a lustrán, mert egy ebben az évből ismert kölcsön-visszafizetési ügyből tudjuk, hogy ágyban fekvő beteg volt.⁸⁵ A következő évben míg fivérük György már a primorok között lustrált, addig Iszlay Miklós és Tamás egy-egy lóval jelent meg Bakó Imre századában.⁸⁶ Az 1647. évi lustrában már csak özvegyét említik.⁸⁷ Iszlay Miklós a források és a lustra összevetése alapján 1646-ban halhatott meg, és két fiú (Zsigmond és György) meg egy leány (Erzsébet) maradt utána.

Az elsőként primorként szereplő idősebbik Iszlay György azonban úgy tűnik nem ápolt túlságosan jó viszonyt unokaöccseivel. Legalábbis erre utal az az 1661. évi tanúvallomás, amely arról szól, hogy Iszlay Zsigmond rátört nagybátyjának házára, válogatott káromkodásokkal szidalmazta, és azzal fenyegette meg, hogy leégeti azt.⁸⁸ Zsigmond azonban fiatalon meghalhatott, mert az ifjabbik Iszlay György 1670-ben már egyedül osztozott meg leánytestvérével, Erzsébettel. Apjához hasonlóan az ifjabbik Iszlay Györgyöt az 1677. évi összeíráskor az iszlói lófők között találjuk,⁸⁹ az 1685. évi lustrában viszont már halálát is bejegyezték, csak két fiát említik név nélkül.⁹⁰ Ugyanúgy a lófő rétegből házasodott, Kerestély Péter lányát, Sárát vette feleségül.⁹¹

Az ifjabbik Iszlay György halála után úgy tűnhetett, hogy öröksége veszélybe kerül, mivel 1686 legelején a szeredai szék hozott döntést arról, hogy miután Kis Miklós hatalmasul elfoglalt egy csikfalvi birtokrészt, ott az Iszlayak részére kell végrehajtást tenni.⁹² Kevesebb nehézséggel járt – alighanem a birtokok kicsinyisége miatt – az Iszlay György felesége, Kerestély Sára öröksége, aminek felosztása 1683 tavaszán történt meg a Kerestély-örökösök között.⁹³ Mindezekben az 1680-as évek végétől Kerestély Sára második férje, vadadi Nagy Ferenc is segítségükre volt. A fennmaradt korabeli iratokból úgy tűnik, hogy az Iszlay-árvák mostohaapja nem élt vissza helyzetével, hanem

⁸¹ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 173.

⁸² MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 262.

⁸³ Iszlay Miklós anyagilag is támogatta ugyanis a malomrész kivásárlását: MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 322. A csikfalvi malomból egy részt már 1616-ban megvásárolt Nagy Magdolna és fia, Koczány János: MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 138.

⁸⁴ *Székelv Oklevéltár. Új sorozat. V.* 416.

⁸⁵ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 234.

⁸⁶ *Székelv Oklevéltár. Új sorozat. VI.* 42.

⁸⁷ Uo. 294.

⁸⁸ MNL OL, P678, fasc. 1. fol. 402–407.

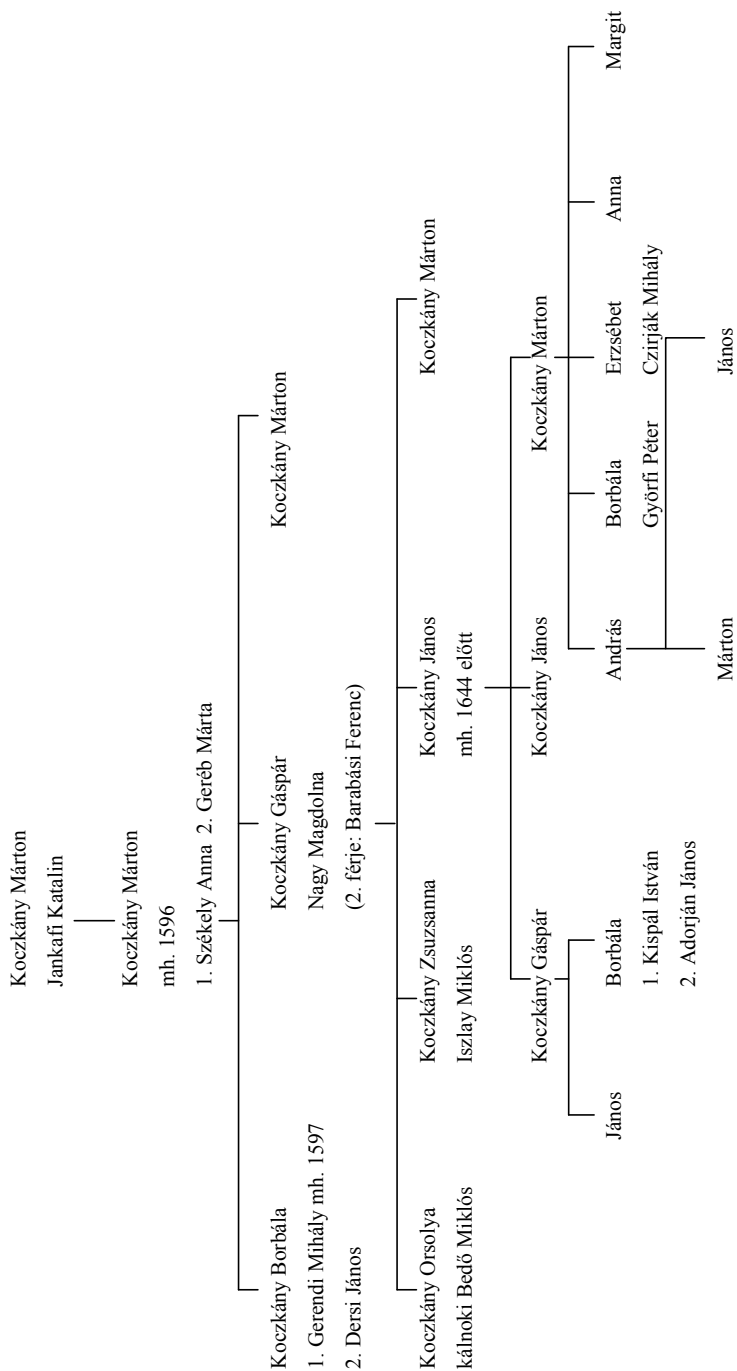
⁸⁹ *Székelv Oklevéltár. Új sorozat. VII. Székely népesség-összeírások 1654–1680. Pótlások a II. és IV–VI. kötetekhez 1566–1653.* Közzéteszi Demény Lajos. Kvár 2004. 262.

⁹⁰ *Székelv Oklevéltár. Új sorozat. VIII. Székely népesség-összeírások 1680–1692.* Közzéteszi Demény Lajos. Kvár 2006. 277.

⁹¹ Mihalik Béla Vilmos: *Adatok a Szengyeli család történetéhez.*

⁹² MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 77.

⁹³ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 30–31.

5. A Koczány család

valóban elősegítette az Iszlay-örökség egyben tartását. 1689-ben a marosvásárhelyi Csiszár család például a még Iszlay György felé felgyülemlett adósságuk fejében átadták a vásárhelyi Poklos utcában fekvő házukat és a várbeli kisebb ingatlanukat Kerestély Sárának mint Iszlay György özvegyének és utódainak. Az ingatlanok után járó városi portiót azonban vadadi Nagy Ferenc fizette ki.⁹⁴ Más mutatnak azonban a fél évszázaddal Iszlay István gyermekeinek kérésére felvett tanúvallomások. Nagy Ferenc unokaöccse, Jánosi Zsigmond például gyerekkorában úgy hallotta anyjától, hogy Nagynak „két lovánál egyebe nem igen volt, hanem consequenter az atyafiaival megosztóván talám jutott volt két (salve verbis) ökre”. Mivel pedig Kerestély Sára mint tehetős özvegyasszony önállóan gazdálkodott, ezért Nagy Ferenc „a felesége javaiból vetett volt fundamentumot az életre...” További tanúk azt vallották, hogy egyebe Iszlón Nagynak egy kisebb gyümölcsösnél nem volt. A házaspár később Iszlón házat is vásárolt, amelyet közös gyermekeik, Nagy Pál és Sámuel örökölték, de a tanúk azt nem tudták megmondani, hogy a vásárlás milyen pénzből, örökségből történt.⁹⁵

Kerestély Sára és fiai között az osztály 1697-ben és 1699-ben ment végbe, lényegében vadadi Nagy Ferenc közreműködésével. 1697-ben az állatállományt (szarvasmarha, ló) és 900 forint készpénzt osztanak háromfelé. Két évvel később ezt az osztály egészítik majd ki. Ezt követően a család gazdálkodása két-három felé válik. Nagy Ferenc és Kerestély Sára a saját nevükben járnak már el, míg Iszlay Mihály és István hol közösen, hol külön-külön.⁹⁶

A Rákóczi-szabadságharc idejéből főleg Iszlay Mihály birtokügyeiről maradt fenn iratanyag, ez azért sem csodálható, mert fivére, Iszlay István kuruc oldalon részt vett a harcokban. 1705-ből kuruc katonák igazolták számára, hogy Miházi István lopta el lovát, nyergét és fegyvereit.⁹⁷ Neve feltűnik egy 1710. évi kimutatásban is, amely a Károlyi Sándor mellett lévő maros- és aranyoszéki tiszteket sorolja elő. Itt Iszlay Istvánt a seregtisztek között főhadnagyi rangban említik.⁹⁸ A szabadságharc bukását követően Iszlay István is élt az amnesztia lehetőségével, fennmaradt a Pálffy János gróf által aláírt kegyelmi levél is, amely biztosította szabad visszatérését birtokaira, miután visszatért a király hűségére.⁹⁹

Özveggy édesanyjuk ekkor már második házasságából származó két fiának, Nagy Sámuelnek és Pálnak az útját egyengette, akikkel együtt a csíkfalvi Koczvány-rokonságtól újabb tövishídi földeket vettek meg.¹⁰⁰

A Rákóczi-szabadságharc bukásakor azonban Iszlay Mihály már nem élt, alighanem fiatalon meghalt, mert az 1711. évi marosszéki nemesekről, lófőkről és darabontokról szóló összeírásban már csak felesége szerepelt. Ebben az összeírásban az úri rendek között, vagyis a primori rétegbe tartozók között említik Iszlay Mihály özveggye mellett Iszlay István, iszlói Nagy Ferencné, azaz

⁹⁴ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 99.

⁹⁵ MNL OL, P678, fasc. 3. 1757. szeptember 6. Az irat érdekessége, hogy a tanúvallomásokat Iszlay György és Kerestély Sára ükunokái, Iszlay István és Sándor 1812-ben másoltatták le, vagyis bő egy évszázaddal Nagy Ferenc beházasodása után vált szükségessé az Iszlay és a Nagy család vagyoni helyzetének tisztázása.

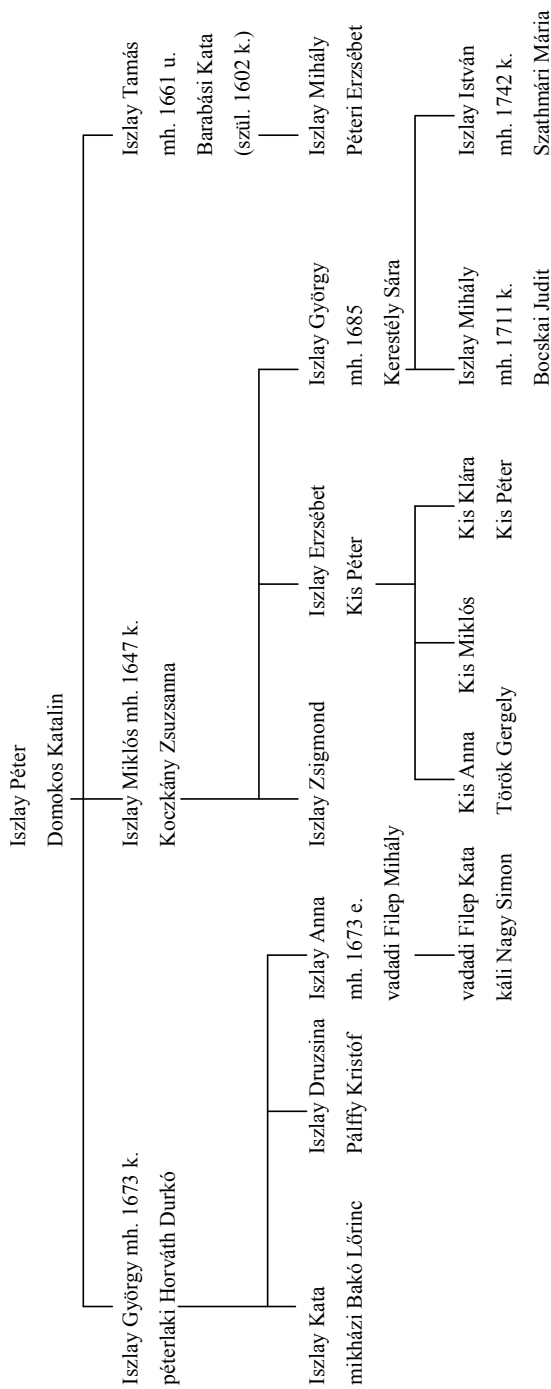
⁹⁶ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 202–203. 1701. május 19. Iszlay Mihály és István közösen kerestetik egy szökött jobbágyukat; fol. 212–213. 1701. december 4. Nagy Ferenc és Kerestély Sára egy tövishídi birtokrészt vesznek meg egy Koczvány-örököstől; fol. 217. 1702. február 19. Iszlay Mihály egy adósság fejében egy iszlói irtványföldet vesz át Tamási Györgytől; fol. 236. 1707. július 12. Iszlay István két nagyszederjesi házhelyet vesz meg a csíkfalvi Koczvány-rokonságtól.

⁹⁷ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 229.

⁹⁸ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 250.

⁹⁹ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 249. 1711. május 1., Nagykároly.

¹⁰⁰ MNL OL, P678, fasc. 2. fol. 260.

6. Az Iszlay család a 17. században

Kerestély Sárát is.¹⁰¹ Iszlay György 1636. évi primori említése után tehát fivére, Iszlay Miklós le származottai is a primori rétegre emelkedtek a 18. század elejére. Ennek a felemelkedésnek egyik záloga alighanem a Koczvány–Székely-rokonságba való beházasodás és az örökség ügyes megszerzése és megtartása volt, amelynek hosszú távú eredményessége a család társadalmi előrelépésében tükröződött.

Összegzés: lehetőségek és korlátok

A primori rétegen belüli különbségeket tekintve természetesen az Iszlay család egy helyi, lokális jelentőségű familia volt csak, amely széki alsóbb funkciókat töltött be. Mint láttuk, az idősebb Iszlay György ága fiágon kihalt, csak leányai voltak, míg fivére, Miklós ágán majd unokáit, Mihályt és Istvánt találjuk a primorok között a 18. század elején. Tehát a székely nemesség legfelsőbb rétegébe való felemelkedés az iszlói Iszlay család esetében két lépcsőben ment végbe.

A birtokszerzés elsősorban a vérségi örökségek megtartására és új székely örökségek megszerzésére irányult, főként Iszlón és a közeli marosszéki településeken. Ebben a tekintetben különös jelentősége lett a Koczvány-örökség részbeni megszerzésének. Ez azonban magával hozta a székely széken kívüli terjeszkedést is vármegyei birtokrészekre. Ez Iszló földrajzi helyzetéből is következett, mivel Marosszék és Torda vármegye határán feküdt. E tekintetben az első lépéseket az idősebb Iszlay György tette meg, aki már házasságával is túllépett a széki kereteken.

Esetében azonban valószínűleg nagy szerepe lehetett a prókatori tevékenységnek is, amely társadalmi kapcsolatainak bővítésére szolgált. Bár egyáltalán nem zárható ki, hogy más családtagok is működtek ezen a területen, a jelenleg rendelkezésre álló források alapján Iszlay György ebben messze kimagaslott. Majd csak a 18. század első felében találunk arra forrást, hogy aktívabb társadalmi és közeleti szerepvállalás keretében a család tagjai a széki adminisztrációban is részt vettek, például mint széki assessorok.¹⁰² A széki jegyzőkönyvek segítségével a későbbiekben ez a folyamat majd alaposabban rekonstruálható lesz.

A házasságok esetében a Koczvány családnál láthattuk, hogy rokoni kapcsolatban voltak ugyan a fejedelemség Báthory-kori elitjével, de ez nem volt olyan szoros, hogy hatással lehetett volna a rokon családok felemelkedésére. Ráadásul Kendy Sándor és körének 16. század végén bekövetkező bukása miatt értelemszerűen ez a rokonság nem is lehetett tényező Koczvány Zsuzsanna és Iszlay Miklós 1620 körül kötött házasságával létrejövő családi kapcsolatokra. Bár fiuk, ifjabb Iszlay György a vele azonos társadalmi csoportba tartozó Kerestély családból nősült, valójában – bár feltehetőleg nem volt jelentős az örökség – még ez is hozott vármegyei birtokokat a Torda vármegyei Kisillyén.

Iszlay György fiának, Iszlay Istvánnak toldalagi és haranglábi Szathmári Máriával kötött házassága főként Küküllő és Kolozs megyében hozott új birtokokat, és ezzel a család véglegesen kitört a marosszéki birtokok keretéből. Ráadásul Szathmári Mária révén egy jól körülhatárolható rokoni körbe kapcsolódott be az Iszlay család, ugyanis a feleség édesanyja Petrichevich Horváth Judit, Petrichevich Horváth Miklós (1643–1702) kamarás, országgyűlési követ, küküllői alispán, a fejedelmi tábla bírja és fejedelmi tanácsos leánya volt. Petrichevich Horváth Miklós ráadásul

¹⁰¹ *Marosszék 1701–1722 között. Az 1701–1703., 1710–1713., 1715-ös és 1721–1722-es összeírások.* S. a. r. Pál Antal Sándor. Marosvásárhely 2007. 136.

¹⁰² MNL OL, P678, fasc. 3. 1743. augusztus 29. Iszlay György hasonló nevű unokája, Iszlay Mihály és Boescai Judit fia, Iszlay György szerepel széki assessorként.

1690 után, a Habsburg-korszakban is sikerrel vett részt az új adminisztrációban: 1691–1692-ben az adó főpénztárnokának választották az erdélyi rendek, majd Bethlen Miklós kancellár és országos főbiztos mellé rendelték a hadellátás felügyeletére. Az 1699. évi országgyűlésen az unitárius felekezet részéről mint fődelegátus járt el a román vallási unió ügyében.¹⁰³ Petrichevich felesége pedig az 1699-ből marosszéki főkirálybíróként ismert pókai Sárosi János leánya, Sárosi Zsuzsanna volt.

A közelebbi és távolabbi Petrichevich Horváth- és Sárosi-rokonság alighanem már jobban pozicionálta volna a primori rétegbe emelkedett Iszlay családot is. Azonban ennek a további lehetőségnek épp ez a rokoni kör, pontosabban annak unitárius felekezethez való tartozása volt a korlátja is. Iszlay István és Szathmári Mária házasságára 1716 körül került sor, míg az unitáriusok 1723-ra teljesen kiszorultak előbb az Erdélyi Kancellária, majd a Gubernium adminisztrációjából is.¹⁰⁴

A főként éppen a Petrichevich Horváthok köré csoportosuló – rokoni szálak által összefonódott – nemesi kör a 18. század folyamán jelentős politikai befolyásra aligha gondolhatott unitáriusként, egyik elsődleges céljuk és törekvésük vallásuk és egyházszerkezetük pusztá fenntartása, megmenetése lett. Az 1718-ban felállított gondnoki hivatás is az Iszlay családra esett a marosszéki unitárius egyházkörben. Talán ilyen minőségben írtak az unitárius előljárók Iszlay Istvánnak 1723-ban, hogy a kolozsvári unitárius iskolát támogassa.¹⁰⁵ Iszlay István fiait pedig 1756-ban rokonuk, Petrichevich Horváth Boldizsár főgondnok már egyértelműen mint a „nemes marosszéki ecclesiáknak érdemes inspectorait” nevezte meg.¹⁰⁶

Ez az új cél azonban új kihívásokat és feladatokat is hozott, amely már egy megváltozott családi stratégiát is igényelt. A primori rétegbe való felemelkedést követően az Iszlay család és mindenekelőtt Iszlay István leszármazottainak 18. századi története ezekre az új kihívásokra adott válaszok keresését hozta a Szathmári Mária révén átstrukturálódó rokonsági viszonyok hálójában.

The Way of the Iszlay de Iszló Family into the Class of *Primores*

Keywords: Szekler nobility, Unitarian nobility, social mobility, family strategies

In this paper I examine the rise of the Iszlay de Iszló family into the highest nobile class, the *primores* regarding to the social mobility. I am looking for the answer, that what possibilities and limits came up during this process.

The first sources about the family are from the sixteenth century, but the building of a familial identity bound the family history to the mythological Szekler prehistory. By the beginning of the seventeenth century the family had already divided into several different branches, but the line of Iszló emerged after in 1605 István Bocskay, Prince of Transylvania raised Peter Iszlay into the class of the *lófős* (primipili, horsemen, a special class of the Szekler nobility). One of his sons, György Iszlay in 1636 already mentioned among the *primores* of Marosszék, thanks to his marriage, getting new lands and his activity as a barrister. But that was not a permanent success for the family, because the branch of György died out soon.

The other son of Péter Iszlay, Miklós married Zsuzsanna Koczány, descendant of a wealthy family. That helped the family to gain new lands outside of Szeklerland, in the counties of Transylvania, but that was a long process. The family became the member of the highest class of nobility, the *primores* just at the beginning of the eighteenth century. But the family had only local significance, they played important roles mostly in the Unitarian Church of Marosszék.

Their confessional bonds became the most important limit of the further social rise, because the unitarian nobility lost her political influence at the beginning of the eighteenth century.

¹⁰³ Trócsányi Zsolt: *Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben 1690–1740*. Bp. 1988. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 8.) 275–276, 283, 304.

¹⁰⁴ Uo. 322, 326.

¹⁰⁵ Biás István: *Unitárius egyháztörténeti adatok (1619–1866)*. Marosvásárhely 1910. 17–18.

¹⁰⁶ Uo. 34.